© Панчук О.Ю., Сергета І.В., Шаюк А.В.

УДК: 613.86:37.032:159.9.07

Панчук О.Ю., Сергета І.В., Шаюк А.В.
Вінницький національний медичний університет імені М.І.Пирогова (вул.Пирогова?56, м.Вінниця, 21018, Україна)

ЕМПАТИЧНІ ЗДІБНОСТІ СТУДЕНТІВ-СТОМАТОЛОГІВ НА ЕТАПІ НАВЧАННЯ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ПСИХОГІГІЄНІЧНОЇ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ЇХ ОРГАНІЗМУ

Резюме. *В ході проведених досліджень здійснена психогігієнічна оцінка емпатичних здібності студентів-стоматологів на етапі навчання у медичних вищих навчальних закладах у контексті визначення адаптаційних можливостей та морфофункціонального стану їх організму. Одержані результати визначають той факт, що найвищі за рівнем вираження показники сумарних значень емпатичних здібностей спостерігались у студенток і студентів 1 курсу, найнижчі - у студенток 3 курсу і студентів 5 курсів ВМНЗ, тобто впродовж часу перебування у закладі вищої медичної освіти їх величини серед дівчат поступово, проте, в статистично значущій мірі, зменшувались, серед юнаків спочатку також достовірно зменшувались, згодом дещо зростаючи, однак, не досягаючи значень, властивих для вихідного рівня. Аналогічні у переважній більшості випадків дані (за винятком емоційного каналу емпатії у дівчат і раціонального каналу емпатії у юнаків) були властиві і для окремих компонентів емпатичних здібностей студентської молоді.*

Ключові слова: *студенти-стоматологи, вищі навчальні заклади, емпатичні здібності, адаптаційні можливості.*

Вступ

Емпатія і, отже, емпатичні здібності, являють собою цілком усвідомлене окремою людиною співпереживання поточному емоційному стану іншої людини, без втрати відчуття зовнішнього походження цього переживання і, отже, цілком усвідомлене сприйняття суб'єктивного світу іншої людини таким чином, як якщо б сам сприймаючий був саме цією іншою людиною. Така психічна властивість надає можливість визначити емпатію не тільки як результат інтеграції елементів пізнавальних і емоційних процесів, але і як прояв ставлення до іншої людини як до найвищої цінності [1, 2, 3, 4, 5, 7]. Прийнято виділяти емпатію як співпереживання, тобто переживання досліджуваною особою тих почуттів, які переживає інша особа через ототожнення з нею, та емпатію як співчуття, тобто переживання досліджуваною особою з приводу почуттів іншої особи, інших, відмінних почуттів [4].

Саме тому розвинена здатність до емпатії є соціально- і професійно-значущою особистісною властивістю, передусім, важливою якістю для людей, чия робота безпосередньо пов'язана з людьми, в тому числі і для представників медичних, зокрема стоматологічних, спеціальностей. І, отже, в ході здійснення психогігієнічної оцінки показників емпатичних здібностей студентів, які здобувають стоматологічний фах в умовах вищих медичних навчальних закладів (ВМНЗ), що надають інформацію про здатність конкретної людини поставити себе на місце іншої людини зі збереженням змістовних і емоційно-значущих відтінків особливостей її перебування, здатність до співпереживання та розуміння переживань пацієнтів, чіткої ідентифікації їх особливостей, так би мовити "шляхом нібито проникнення до внутрішнього світу" останніх, яка надзвичайно суттєва для провідних медичних спеціальностей, є професійно-значущою ОсО, відзначаючи закономірності формування нервово-емоційної сфери студенток і студентів в динаміці навчання загалом.

Метою дослідження є психогігієнічна оцінка емпатичних здібності студентів-стоматологів на етапі навчання у медичних вищих навчальних закладах у контексті визначення адаптаційних можливостей та морфофункціонального стану їх організму.

Матеріали та методи

Наукові дослідження проводили серед студентів 1, 3 і 5 курсів стоматологічного факультету Вінницького національного медичного університету імені М.І.Пирогова. До кожної з досліджуваних груп було віднесено по 60 студентів (відповідно 30 дівчат та 30 юнаків) різних курсів.

Визначення особливостей емпатичних здібностей як загалом згідно із величиною їх сумарного показника, так і за раціональним, емоційним та інтуативним каналами емпатії, відповідно до установок, які сприяють емпатії, проникаючої здатності емпатії та ідентифікації в емпатії, здійснювали на підставі застосування особистісного опитувальника В.В.Бойка [6].

Статистичний аналіз отриманих результатів проводили на підставі застосування пакету прикладних програм багатовимірного статистичного аналізу "Statistica 6.1 for Windows" (належить Вінницькому національному медичному університету ім.М.І.Пирогова, ліцензійний №AXX910A374605FA).

Результати. Обговорення

Під час дослідження особливостей процесів формування показників емпатичних здібностей за раціональним каналом емпатії, що характеризує спрямованість уваги, сприйняття та мислення досліджуваної особи на

суть існування іншої людини, її загальний стан, проблемні ситуації та поведінкові прояви, слід було звернути увагу на той факт, що ступінь вираження її показників у дівчат і юнаків, які навчались на 1 курсі, складав відповідно 3,66±0,24 балів та 3,46±0,29 балів, у дівчат і юнаків, які навчались на 3 курсі - 3,23±0,22 балів ($p(t)_{1-3}$>0,05) та 3,10±0,16 балів ($p(t)_{1-3}$>0,05), у дівчат і юнаків, які навчались на 5 курсі -3,03±0,23 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$>0,05) та 3,56±0,23 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$>0,05) (табл. 1).

Найвищі за рівнем вираження показники емпатичних здібностей за раціональним каналом спостерігались у студенток 1 курсу і студентів 5 курсу, найнижчі - у студенток 5 курсу і студентів 3 курсу ВМНЗ, тобто впродовж часу перебування в заклад вищої медичної освіти їх значення поступово зменшувались - серед перших та спочатку зменшувались, зростаючи згодом і досягаючи найвищого рівня вираження на заключному етапі навчання - серед других.

Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників у студенток реєстрували впродовж часу навчання на молодших курсах, у студентів - впродовж часу навчання на старших курсах. Статистично-значущих віково- і статево-обумовлених розбіжностей не спостерігали ($p(t)_{1-3}$>0,05; $p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$>0,05; $p(t)_{д-ю}$>0,05). У цілому ж протягом впродовж усього періоду навчання у ВМНЗ рівень вираження емпатичних здібностей відповідно до раціонального каналу, виходячи із статевих відмінностей, більш високим був у дівчат, які перебували на 1 і 3 курсах, та у юнаків, які перебували на 5 курсі.

В ході оцінки особливостей зрушень в динаміці періоду навчання з боку показників емпатичних здібностей за емоційним каналом, які характеризують здатність досліджуваних осіб входити в емоційний резонанс з оточуючими, розуміти їх внутрішній світ, прогнозувати поведінкові прояви та ефективно взаємодіяти і співпереживати у повсякденній діяльності, слід було відзначити, що рівень їх вираження у дівчат і юнаків, які навчались на 1 курсі, становив відповідно 3,50±0,19 балів та 3,90±0,20 балів, у дівчат і юнаків, які навчались на 3 курсі -3,56±0,18 балів ($p(t)_{1-3}$>0,05) та 3,00±0,21 балів ($p(t)_{1-3}$<0,01), у дівчат і юнаків, які навчались на 5 курсі - 3,06±0,18 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$>0,05) та 3,03±0,18 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$<0,01).

Найбільш високі за рівнем вираження показники спостерігались у студенток 3 курсу і студентів 1 курсу, найбільш низькі - у студенток 5 курсу і студентів 3 курсу ВМНЗ, тобто впродовж часу перебування у закладі вищої медичної освіти динамічні зрушення відзначались наявністю різноспрямованих тенденцій: у дівчат їх значення спочатку поступово зростали, досягаючи максимуму в середині часу здобуття вищої освіти, та зменшуючись надалі, у юнаків, навпаки, спочатку поступово зменшувались, досягаючи мінімуму в середині часу перебування у МВНЗ, та дещо зростаючи надалі. Найбільш суттєві темпи змін досліджуваних показників у студенток реєструвались впродовж часу навчання на

Таблиця 1. Особливості емпатичних здібностей студентів стоматологічного факультету за даними особистісного опитувальника Бойка в динаміці навчання у вищому медичному навчальному закладі, бали (M±m; n; p).

Види емпатичних здібностей	Період досліджень	Групи студентів				$p(t)_{д-ю}$
		Дівчата		Юнаки		
		n	M±m	n	M±m	
Раціональний канал емпатії	1 курс	30	3,66±0,24	30	3,46±0,29	>0,05
	3 курс	30	3,23±0,22	30	3,10±0,16	>0,05
	5 курс	30	3,03±0,23	30	3,56±0,23	>0,05
	$p(t)_{1-3}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{3-5}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{1-5}$	>0,05		>0,05		
Емоційний канал емпатії	1 курс	30	3,50±0,19	30	3,90±0,20	>0,05
	3 курс	30	3,56±0,18	30	3,00±0,21	>0,05
	5 курс	30	3,06±0,18	30	3,03±0,18	>0,05
	$p(t)_{1-3}$	>0,05		<0,01		
	$p(t)_{3-5}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{1-5}$	>0,05		<0,01		
Інтуїтивний канал емпатії	1 курс	30	3,86±0,21	30	3,23±0,21	<0,05
	3 курс	30	3,00±0,23	30	2,46±0,23	>0,05
	5 курс	30	2,90±0,19	30	2,93±0,22	>0,05
	$p(t)_{1-3}$	<0,01		<0,05		
	$p(t)_{3-5}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{1-5}$	<0,01		>0,05		
Установки, які сприяють емпатії	1 курс	30	4,23±0,25	30	3,13±0,24	<0,01
	3 курс	30	2,83±0,25	30	2,96±0,33	>0,05
	5 курс	30	3,26±0,25	30	2,96±0,28	>0,05
	$p(t)_{1-3}$	<0,001		>0,05		
	$p(t)_{3-5}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{1-5}$	<0,01		>0,05		
Проникаюча здатність в емпатії	1 курс	30	3,66±0,25	30	3,23±0,30	>0,05
	3 курс	30	3,46±0,27	30	3,20±0,27	>0,05
	5 курс	30	2,66±0,25	30	2,90±0,28	>0,05
	$p(t)_{1-3}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{3-5}$	<0,05		>0,05		
	$p(t)_{1-5}$	<0,01		>0,05		
Ідентифікація в емпатії	1 курс	30	4,06±0,17	30	3,56±0,26	>0,05
	3 курс	30	3,56±0,24	30	3,23±0,24	>0,05
	5 курс	30	3,23±0,26	30	3,20±0,22	>0,05
	$p(t)_{1-3}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{3-5}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{1-5}$	<0,05		>0,05		
Сумарний показник емпатичних здібностей	1 курс	30	22,96±0,36	30	20,53±0,83	<0,01
	3 курс	30	19,76±0,49	30	17,93±0,69	<0,05
	5 курс	30	18,10±0,65	30	18,60±0,60	>0,05
	$p(t)_{1-3}$	<0,001		<0,05		
	$p(t)_{3-5}$	<0,05		>0,05		
	$p(t)_{1-5}$	<0,001		>0,05		

старших курсах, у студентів - впродовж часу навчання на молодших курсах. Статистично значущі віково-обумовлені розбіжності реєструвались між юнаками, які перебували на 1 і 3 курсах ($p(t)_{1-3}$<0,01) та 1 і 5 курсах ($p(t)_{3-5}$<0,01), достовірних статево-обумовлених відмінностей не спостерігалось ($p(t)_{д-ю}$>0,05). Разом із тим, протягом впродовж періоду навчання у закладі вищої медичної освіти рівень вираження емпатичних здібностей відповідно до емоційного каналу, виходячи із статевих відмінностей, більш високим був у дівчат, які перебували на 3 і 5 курсах, та у юнаків, які перебували на 1 курсі.

Для зрушень, що відбувались з боку показників емпатичних здібностей за інтуїтивним каналом, які характеризують здатність досліджуваних осіб передбачувати поведінку партнерів, колег або пацієнтів, діяти в умовах наявності певного дефіциту інформації про останніх, осмислювати оціночні стереотипи, котрі мають місце, характерним слід було вважати наступні тенденції - у дівчат і юнаків, які навчались на 1 курсі, рівень досліджуваних показників складав відповідно 3,86±0,21 балів та 3,23±0,21 балів, у дівчат і юнаків, які навчались на 3 курсі - 3,00±0,23 балів ($p(t)_{1-3}$<0,01) та 2,46±0,23 балів ($p(t)_{1-3}$<0,05), у дівчат і юнаків, які навчались на 5 курсі - 2,90±0,19 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$<0,01) та 2,93±0,22 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$<0,05).

Найвищі за рівнем вираження показники спостерігали у студенток і студентів 1 курсу, найнижчі - у студенток 5 курсу і студентів 3 курсу ВМНЗ, тобто впродовж часу перебування у закладі вищої медичної освіти їх значення серед перших поступово, проте, неухильно зменшувались, серед других - спочатку поступово зменшувались, досягаючи мінімуму в середині часу перебування здобуття вищої освіти, та надалі зростали. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників і у студенток, і у студентів реєстрували впродовж часу навчання на молодших курсах. Статистично значущі віково-обумовлені розбіжності встановлені між дівчатами, які перебували на 1 і 3 курсах ($p(t)_{1-3}$<0,01) та 1 і 5 курсах ($p(t)_{1-5}$<0,01), а також між юнаками, які перебували на 1 і 3 курсах ($p(t)_{1-3}$<0,05), статистично значущі статево-обумовлені відмінності спостерігали лише серед студентів і студенток 1 курсу ($p(t)_{д-ю}$<0,05). В цілому ж рівень вираження емпатичних здібностей відповідно до інтуїтивного каналу, виходячи із статевих відмінностей, більш високим був у дівчат, які перебували на 1 і 3 курсах, та у юнаків, які перебували на 5 курсі.

Дані щодо гігієнічної оцінки установок, які сприяють емпатії та відповідно полегшують або утруднюють дію усіх попередніх емпатичних каналів, відзначали, що рівень їх вираження у дівчат і юнаків, які навчались на 1 курсі, складав відповідно 4,23±0,25 балів та 3,13±0,24 балів, у дівчат і юнаків, які навчались на 3 курсі - 2,83±0,25 балів ($p(t)_{1-3}$<0,001) та 2,96±0,33 балів ($p(t)_{1-3}$0,05), у дівчат і юнаків, які навчались на 5 курсі - 3,26±0,25 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$<0,01) та 2,96±0,28 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$>0,05).

Найбільш високі за рівнем вираження показники спостерігали у студенток і студентів 1 курсу, найбільш низькі - у студенток і студентів 3 і 5 курсів ВМНЗ, тобто впродовж часу перебування у закладі вищої медичної освіти їх величини поступово, а серед дівчат достовірно, спочатку зменшувались, згодом зростаючи в першому випадку, та залишаючись на досягнутому рівні - в другому. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників у студенток і студентів реєстрували впродовж часу навчання на молодших курсах. Статистично значущі віково-обумовлені розбіжності реєстрували між дівчатами, які перебували на 1 і 3 курсах ($p(t)_{1-3}$<0,001) та 1 і 5 курсах ($p(t)_{1-5}$<0,01), достовірні статево-обумовлені відмінності спостерігали лише серед студентів і студенток 1 курсу ($p(t)_{д-ю}$<0,01). Загалом протягом періоду навчання у закладі вищої медичної освіти рівень показників щодо установок, які сприяють емпатії, виходячи із статевих відмінностей, більш високим, був у дівчат, які перебували на 1 і 5 курсах, та у юнаків, які перебували на 3 курсі.

Суттєве місце в структурі провідних характеристик емпатичних здібностей займають показники щодо проникаючої здатності в емпатії, що розцінюється як важлива комунікативна властивість, котра надає можливість створити атмосферу відкритості, довірливості та задушевності, сприяючи налагодженню взаємодії між людьми, які спілкуються під час виконання різних видів, в тому числі і професійної, діяльності. Отримані дані засвідчують той факт, що у дівчат і юнаків, які навчались на 1 курсі, їх рівень складав відповідно 3,66±0,25 балів та 3,23±0,30 балів, у дівчат і юнаків, які навчались на 3 курсі - 3,46±0,27 балів ($p(t)_{1-3}$>0,05) та 3,20±0,27 балів ($p(t)_{1-3}$>0,05), у дівчат і юнаків, які навчались на 5 курсі - 2,66±0,25 балів ($p(t)_{3-5}$<0,01; $p(t)_{1-5}$<0,05) та 2,90±0,28 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$<0,01).

Найвищі за рівнем вираження показники спостерігали у студенток і студентів 1 курсу, найнижчі - на заключному етапі навчання у студенток-випускниць і студентів-випускників, тобто в цьому разі, найбільша частка осіб з наявністю негативних як із соціально-, так і з професійно-значущої точок зору, проявів реєструвалась серед представниць і представників 5 курсу. Цікавим слід було визнати і той факт, що найбільш суттєві темпи несприятливих за своїм змістом змін досліджуваних показників і у студенток, і у студентів реєстрували впродовж терміну навчання на старших курсах. Статистично значущі віково-обумовлені розбіжності реєструвались між дівчатами, які перебували на 1 і 5 курсах ($p(t)_{1-5}$<0,01) та 3 і 5 курсах ($p(t)_{3-5}$<0,05), достовірних статево-обумовлених відмінностей не спостерігалось ($p(t)_{д-ю}$>0,05). В цілому ж протягом періоду навчання у ВМНЗ рівень вираження показників щодо проникаючої здатності в емпатії, виходячи із статевих відмінностей, більш високим, був у юнаків, які перебували на 1 і 3 курсах, та у дівчат, які перебували на 5 курсі.

Розглядаючи особливості таких показників емпатичних здібностей, як ідентифікація в емпатії, котрі є невід'ємним компонентом її високого ступеня і фактично вміння зрозуміти іншу особу на основі співпереживання та постановки самого себе на місце партнера, слід було відзначити, що у дівчат і юнаків, які навчались на 1 курсі, їх рівень складав відповідно 4,06±0,17 балів та 3,56±0,26 балів, у дівчат і юнаків, які навчались на 3 курсі - 3,56±0,24 балів ($p(t)_{1-3}$>0,05) та 3,23±0,24 балів ($p(t)_{1-3}$>0,05), у дівчат і юнаків, які навчались на 5 курсі - 3,23±0,26 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$<0,05) та 3,20±0,22 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$>0,05).

Найбільш високі за рівнем вираження показники спостерігали у студенток і студентів 1 курсу, найбільш низькі - на заключному етапі навчання у закладі медичної освіти у студенток і студентів 5 курсу, тобто, і в цьому разі, найбільша частка осіб з більш суттєвим ступенем вираження негативних як із соціально- , так і з професійно-значущої точок зору, емпатичних проявів реєструвалась серед представниць і представників випускного курсу. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників і у студенток, і у студентів реєстрували впродовж терміну навчання на молодших курсах. Статистично значущі віково-обумовлені розбіжності реєстрували між дівчатами, які перебували на 1 і 5 курсах ($p(t)_{1-5}$<0,05), достовірних статево-обумовлених відмінностей встановлено не було ($p(t)_{д-ю}$>0,05). Загалом протягом усього періоду навчання у закладі вищої медичної освіти рівень вираження показників емпатичних здібностей щодо ідентифікації емпатії, виходячи із статевих відмінностей, більш високим, був у дівчат.

Зрештою, особливе значення у контексті здійснення об'єктивної гігієнічної оцінки отриманих даних займають показники, які відзначають сумарні значення емпатичних здібностей представників різних вікових та статевих груп. Так рівень їх вираження у дівчат і юнаків, які навчались на 1 курсі, складав відповідно 22,96±0,36 балів та 20,53±0,83 балів, у дівчат і юнаків, які навчались на 3 курсі - 19,76±0,49 балів ($p(t)_{1-3}$<0,001) та 17,93±0,69 балів ($p(t)_{1-3}$<0,05), у дівчат і юнаків, які навчались на 5 курсі - 18,10±0,65 балів ($p(t)_{3-5}$<0,05; $p(t)_{1-5}$<0,001) та 18,60±0,60 балів ($p(t)_{3-5}$>0,05; $p(t)_{1-5}$>0,05).

Найвищі за рівнем вираження показники спостерігали у студенток і студентів 1 курсу, найнижчі - у студенток 3 курсу і студентів 5 курсів ВМНЗ, тобто впродовж часу перебування у закладі вищої медичної освіти їх величини серед дівчат поступово, проте, в статистично значущій мірі, зменшувались, серед юнаків спочатку також достовірно зменшувались, згодом дещо зростаючи, однак, не досягаючи значень, властивих для вихідного рівня. Найбільш суттєві темпи змін досліджуваних показників і у студенток, і у студентів реєстрували впродовж часу навчання на молодших курсах,. Статистично значущі віково-обумовлені розбіжності реєстрували між дівчатами, які перебували на 1 і 3 курсах ($p(t)_{1-3}$<0,001), 1 і 5 курсах ($p(t)_{1-5}$<0,001) та 3 і 5 курсах ($p(t)_{3-5}$<0,05), а також між юнаками, які перебували на 1 і 3 курсах ($p(t)_{1-3}$<0,05), достовірні статево-обумовлені відмінності спостерігали серед студентів і студенток 1 курсу ($p(t)_{д-ю}$<0,01) та студентів і студенток 3 курсу ($p(t)_{д-ю}$<0,05). Загалом протягом часу навчання у закладі вищої медичної освіти рівень вираженння показників щодо сумарних значень емпатичних здібностей, які сприяють емпатії, більш високими був у дівчат, які перебували на 1 і 3 курсах, та у юнаків, які перебували на 5 курсі.

Описані закономірності доповнювали дані структурного аналізу розподілу показників ступеня вираження досліджуваних характеристик. Так, у структурі їх величин, що відображували особливості сумарних значень емпатичних здібностей, і у дівчат, і у юнаків, у більшості випадків переважала частка показників, які засвідчували знижений рівень емпатії під час виконання звичної навчальної (професійно-орієнтованої) діяльності, питома вага яких серед юнаків-першокурсників становила 83,0%, серед дівчат-третьокурниць і юнаків-третьокурсників - 73,3% і 76,7%, серед дівчат-п'ятикурниць і юнаків-п'ятикурсників - 76,6% і 83,7%. Лише серед дівчат-першокурсниць їх частка була доволі незначною, складаючи тільки 26,7%. Питома вага осіб із середнім рівнем емпатії під час виконання звичної навчальної (професійно-орієнтованої) діяльності серед дівчат-першокурсниць і юнаків-першокурсників становила 73,3% і 3,7%, серед дівчат-третьокурниць і юнаків-третьокурсників - 26,7% і 10,0%, серед дівчат-п'ятикурниць і юнаків-п'ятикурсників - лише 6,7% і 6,7%. Натомість, частка осіб, котрих відрізняв дуже незначний рівень емпатії під час виконання звичної навчальної (професійно-орієнтованої) діяльності серед юнаків-першокурсників становив 13,3%, серед юнаків-третьокурсників - 13,3%, серед дівчат-п'ятикурниць і юнаків-п'ятикурсників - 16,7% і 10,0%. Таким чином, і у разі порівняння структурних особливостей досліджуваних показників більш високі значення емпатичних здібностей реєстрували серед дівчат-студенток, особливо серед тих, хто навчався на більш молодших курсах, у порівнянні з їх ровесниками юнаками-студентами, для яких більш властивими були менш високі величини емпатичних здібностей, що підлягали дослідженню.

Висновки та перспективи подальших розробок

1. Одержані в ході проведених досліджень результати визначають той факт, що найвищі за рівнем вираження показники сумарних значень емпатичних здібностей спостерігаються у студенток і студентів 1 курсу, найнижчі - у студенток 3 курсу і студентів 5 курсів ВМНЗ, тобто впродовж терміну перебування у закладі вищої медичної освіти їх величини серед дівчат поступово, проте, в статистично значущій мірі, зменшуються, серед юнаків спочатку також достовірно зменшуються, згодом дещо зростаючи, однак, не досягаючи значень, властивих для вихідного рівня. Аналогічні у переважній

більшості випадків (за винятком емоційного каналу емпатії у дівчат і раціонального каналу емпатії у юнаків) дані були властиві і для окремих компонентів емпатичних здібностей студентської молоді.

2. Найбільш суттєві темпи змін досліджуваних показників і у студенток, і у студентів реєструються впродовж часу навчання на молодших курсах. Рівень вираження показників щодо сумарних значень емпатичних здібностей протягом періоду навчання у закладі вищої медичної освіти, виходячи зі статевих відмінностей, більш високим був у дівчат, які перебували на 1 і 3 курсах, та у юнаків, які перебували на 5 курсі.

Виявлені особливості у подальшому мають бути враховані в ході розроблення і наукового обґрунтування здоров'язберігаючих технологій та створення, на їх підставі, превентивного освітнього простору у медичних вищих навчальних закладах. Крім того, перспективи подальших досліджень полягають у розробленні, обґрунтуванні та запровадженні комплексних програм психогігієнічної корекції та психофізіологічної реабілітації дівчат і юнаків, які здобувають стоматологічний фах, з урахуванням особливостей їх емпатичних здібностей.

Список літератури

1. Варій М.Й. Загальна психологія / М.Й.Варій.- 2 вид.- К.: "Центр учбової літератури", 2007.- 968с.
2. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку /О.І.Власова.- К.: ВПЦ "Київський університет", 2005.- 308с.
3. Журавльова Л.П. Психологія емпатії / Л.П.Журавльова.- Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2007.- 328с.
4. Максименко С. Емпатійний розвиток дитини /С.Максименко, К.Максименко, О.Главник.- К.: Мікрос-СВС, 2003.- 182с.
5. Полька Н.С. Актуальні проблеми психогігієни дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень) / Н.С.Полька, І.В.Сергета //Журнал НАМН України.- 2012.- Т.18, №2.- С.223-236.
6. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / Д.Я.Райгородский.- Самара: Издательский дом "Бахрах-М", 2008.- 672с.
7. Сердюк А.М. Психогигиена детей и подростков, страдающих хроническими соматическими заболеваниями /А.М.Сердюк, Н.С.Полька, І.В.Сергета.- Вінниця: Нова книга, 2012.- 336с.

Панчук А.Е., Сергета И.В., Шаюк А.В.

ЭМПАТИЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ СТУДЕНТОВ-СТОМАТОЛОГОВ НА ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИХ МЕДИЦИНСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ И ПРОБЛЕМЫ ИХ ПСИХОГИГИЕНИЧЕСКОЙ И ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКОЙ ОЦЕНКИ В КОНТЕКСТЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ АДАПТАЦИОННЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ И МОРФОФУНКЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ИХ ОРГАНИЗМА

Резюме. *В ходе проведенных исследований осуществлена психогигиеническая оценка эмпатических способностей студентов-стоматологов на этапе обучения в высших медицинских учебных заведениях в контексте определения адаптационных возможностей и морфофункционального состояния их организма. Полученные результаты определяют тот факт, что наиболее высокие в соответствии с уровнем выраженности показатели суммарных значений эмпатических способностей наблюдались у студенток и студентов 1 курса, наиболее низкие - у студенток 3 курса и студентов 5 курсов ВМНЗ, то есть на протяжении времени пребывания в учреждении высшего медицинского образования их величины среди девушек постепенно, однако, в статистически значимой мере, уменьшались, среди юношей сначала также достоверно уменьшались, впоследствии несколько возрастая, но не достигая значений, характерных для исходного уровня. Аналогичные в подавляющем большинстве случаев данные (за исключением эмоционального канала эмпатии у девушек и рационального канала эмпатии у юношей) были присущи и для отдельных компонентов эмпатических способностей студенческой молодежи.*

Ключевые слова: *студенты-стоматологи, высшие учебные заведения, эмпатические способности, адаптационные возможности.*

Panchuk O.Y., Serheta I.V., Shajuk A.V.

EMPATHIC ABILITIES OF STUDENTS-DENTISTS ON STAGE EDUCATION IN HIGHER MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND PROBLEMS OF THEIR PSYCHOHYGIENIC AND PSYCHOPHYSIOLOGICAL ASSESSMENT IN THE CONTEXT OF DETERMINING ADAPTATION ABILITIES AND MORPHOFUNCTIONAL STATE OF THEIR ORGANISM AND LEVELS OF PROFESSIONAL SUITABILITY

Summary. *In the course of the research carried psychohygienic assessment of empathic abilities of students-dentists on stage education in higher medical educational institutions in the context of determining adaptation abilities and morphofunctional state of their organism. Obtained results is determined by the fact that the highest the level of expression of total values empathic abilities were observed in first-year students of girls and youths, the lowest - in third-year students-girls and fifth-year students-youths, during the stay in an institution of higher medical education value of empathic abilities among girls gradually, however, a statistically significant extent, decreased among boys also significantly decreased at first-year, then increasing slightly, but without reaching the values inherent to the original level. Similar in most cases (except channel emotional empathy in girls and efficient channel of empathy in youths) were inherent data for the individual components empathic abilities of students.*

Key words: *students-dentists, higher medical educational institutions, empathic abilities, adaptation abilities.*

Рецензент д.мед.н., проф. Гунас І.В.

Стаття надійшла до редакції 7.04.2016 р.

Панчук Олександр Юхимович - к. мед. н., докторант кафедри загальної гігієни та екології ВНМУ ім. М.І.Пирогова; +38(0432) 562362; hygiene@vnmu.edu.ua

Сергета Ігор Володимирович - д. мед. н., професор, завідувач кафедри загальної гігієни та екології ВНМУ ім. М.І.Пирогова; +38(050)1807005; hygiene@vnmu.edu.ua; serheta@ukr.net

Шаюк Алла Василівна - к. мед .н., лікар-невропатолог інсультного центру КУ Центральна міська лікарня №1; +38(063)3155853